

DOI <https://doi.org/10.32353/acfs.10.2024.13>
UDC 343.1 (477)

Наталія Язан

здобувач Національного аерокосмічного університету ім. М. С. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»,
старший інспектор відділу ювенальної превенції управління превентивної діяльності
Головного управління Національної поліції в Дніпропетровській області,
м. Дніпро, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-00021-7621-9506>
e-mail: yazannatasha@ukr.net

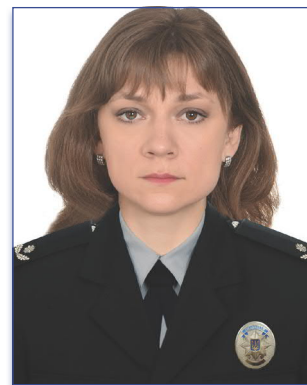
Поняття та зміст кримінологічної діяльності підрозділів ювенальної превенції

У статті проведено аналіз наукових джерел, в яких розкривається сутність кримінологічної діяльності як феномена правової дійсності, а також специфіку її здійснення різними суб'єктами. Автор підкреслює, що ефективність кримінологічної діяльності підрозділів ювенальної превенції значною мірою залежить від своєчасного застосування профілактичних заходів. Особливу важливість має рання профілактика, яка передбачає втручання на етапі, коли ще можна запобігти формуванню девіантної поведінки. Попри те, що профілактика серед неповнолітніх є пріоритетом, нинішній стан цієї діяльності не може вважатися достатньо результативним. Причинами цього є низька якість координації суб'єктами такої діяльності, відсутність чітких механізмів реагування, а також недостатнє залучення психологічних та соціальних інструментів для роботи з дітьми та підлітками. Крім того, важливо, щоб заходи з профілактики були комплексними та інтегрованими. Це означає залучення не лише правоохоронних органів, а й соціальних служб, шкіл, сімей, громадських організацій, що допоможе створити сприятливі умови для попередження правопорушень серед неповнолітніх. Без належної уваги до ранньої профілактики ризику повторних правопорушень зростають, що підкреслює важливість вдосконалення існуючої системи та забезпечення її дієвості.

Ключові слова: кримінологічна діяльність, профілактика злочинності, запобігання злочинам, превентивна діяльність, правоохоронні органи, підрозділи ювенальної превенції, злочинність, неповнолітні.

Introduction. Основною рушійною силою системи протидії злочинності є суб'єкти, які беруть участь у цій діяльності. В умовах сучасної трансформації злочинності та зростання ризиків негативного впливу криміногенних загроз, актуальним залишається питання підвищення ефективності та спроможності всіх суб'єктів, залучених до такого протидіювання. Це стосується і підрозділів ювенальної превенції, чия діяльність є надзвичайно важливою для суспільства та держави, особливо в умовах військової агресії РФ проти України, коли злочини проти дітей стають ще більш небезпечними та брутальними. За даними Центру національного опору, «російські окупанти з 24 лютого 2024 року вивезли на територію росії понад 10 тисяч українських дітей. Загарбники викрадають не тільки сиріт, а й дітей, які живуть з батьками. Також на сьогодні встановлено, що російськими військами вбито 461 дитину, поранено — 920¹. І ці цифри далеко не остаточні.

¹ В Україні підраховали, скільки дітей викрали російські окупанти. URL: <https://www.unian.ua/war/viyna-v-ukrajini-2022-nazvano-kilkist-ditey-yakih-rf-siloyu-vivezla-12032760.html>

Наталія Язан

Funding

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Disclaimer

The funder had no role in the study design, data collection and analysis, decision to publish, or preparation of the manuscript.

Contributors

The author contributed solely to the intellectual discussion underlying this paper, case-law exploration, writing and editing, and accept responsibility for the content and interpretation.

Declaration of Competing Interest

The author declare that they have no conflict of interest.

Nataliya YAZAN

THE CONCEPT AND CONTENT OF CRIMINOLOGY ACTIVITIES OF JUVENILE PREVENTION UNITS

Abstract. The article analyzes scientific sources that reveal the essence of criminological activity as a phenomenon of legal reality, as well as the specifics of its implementation by various subjects. The author emphasizes that the effectiveness of criminological activity of juvenile prevention units largely depends on the timely application of preventive measures. Early prevention is of particular importance, which involves intervention at a stage when the formation of deviant behavior can still be prevented. Despite the fact that prevention among minors is a priority, the current state of this activity cannot be considered sufficiently effective. The reasons for this are the low quality of coordination by the subjects of such activity, the lack of clear response mechanisms, and the insufficient involvement of psychological and social tools for working with children and adolescents. In addition, it is important that prevention measures are comprehensive and integrated. This means involving not only law enforcement agencies, but also social services, schools, families, and public organizations, which will help create favorable conditions for the prevention of offenses among minors. Without due attention to early prevention, the risks of reoffending increase, which emphasizes the importance of improving the existing system and ensuring its effectiveness. The study proved that criminological activities by juvenile prevention units are broadly defined as an integral part of the law enforcement activities of the National Police of Ukraine, which is a set of regulatory, organizational, managerial, informational, analytical, scientific, methodological, educational, and ethical areas of preventive activities aimed at identifying and eliminating (minimizing) the causes and conditions for committing offenses, identifying the juvenile offender, as well as the victim of the offense. In a narrow sense, the criminological activity of juvenile prevention units during a military conflict is a set of actions of employees of juvenile prevention units to immediately prevent violations of the rights of minors caused by a military conflict, eliminate the causes and conditions of negative impact on them, identify minors who require special protection from the state

Підрозділи ювенальної превенції повинні підтримувати зв'язок з дітьми, що перебували на обліку і виявляти тих, хто потребує превентивної роботи або ж тих, хто перебуває у складних життєвих обставинах. «Відслідкувати і вчасно зреагувати на випадки перебування дітей у ситуаціях, що загрожують життю, здоров'ю і безпеці дитини є першочерговим завданням органів ювенальної превенції. Сьогодні на другий план відходять проблеми побутового характеру, адже найважливіше зберегти психічне і фізичне здоров'я неповнолітніх»². Саме тому кримінологічна діяльність підрозділів ювенальної превенції є не тільки необхідною, а й напорочуд актуальною. Серед багатьох видів кримінологічної діяльності найбільш ефективним є профілактика, оскільки вона спрямована на розвиток позитивних якостей у підлітків, коли ще є можливість корегувати їхні погляди на світ та цінності.

Analysis of publications where this problem solution is initiated.

Окремі аспекти досліджуваної проблеми розглядалася такими вченими, як О. М. Бандурка, І. О. Бандурка, А. Б. Блага, В. С. Батиргарєєва, А. А. Вознюк, Є. О. Гладкова, В. О. Глушков, С. М. Гусаров, Л. М. Давиденко, В. М. Дрьомін, А. П. Закалюк, В. П. Ємельянов, О. О. Житний, О. М. Литвак, О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов, В. І. Павликівський, Є. О. Письменський, Н. С. Сидоренко, О. О. Титаренко, В. О. Туляков, М. І. Фіалка, Н. Є. Філіпенко, А. Є. Фоменко, П. Л. Фріс, В. Б. Харченко, Т. А. Шевчук, А. М. Ященко та багато інших. Проте багато питань, що стосуються особливостей кримінологічної діяльності підрозділів ювенальної превенції дотепер залишаються недостатньо розробленими та дискусійними, тому що більшість із них досліджувались фрагментарно, у зв'язку із розв'язанням масштабніших проблем або під час розгляду інших аспектів.

Aim. The aim of the article is to є здійснення на основі досліджень українських та закордонних вчених аналізу особливостей кримінологічної діяльності підрозділів ювенальної превенції.

Results and discussion. Задля всебічного розгляду та пізнання змісту та особливостей кримінологічної діяльності підрозділів ювенальної превенції, ми застосуємо кримінологічне дослідження. Як слушно зазначають науковці, «процес кримінологічного дослідження передбачає здійснення пізнавальних операцій у певній послідовності, слідування певній схемі, яка охоплює окремі взаємопов'язані етапи дослідження. Їх змістове наповнення може уточнюватися залежно від цілей конкретного кримінологічного дослідження, які визначають постановку його окремих завдань. Водночас дотримання цієї схеми забезпечує отримання достовірного та змістовного матеріалу, дозволяє робити об'єктивні висновки та пропонувати обґрунтовані наукові рекомендації»³.

Для досягнення поставленої мети дослідження необхідно виокремити та проаналізувати наукові праці, у яких кримінологічна діяльність як така, а також споріднені до нього феномени виступали окремим об'єктом розгляду фахівців-кримінологів. Водночас вважаємо доцільним систематизувати джерельну базу дослідження, поділивши її на кілька груп для більш структурованого аналізу.

Вважаємо, що першу групу доктринальних джерел становлять дослідження, в яких розкривається сутність кримінологічної діяльності як феномена правової дійсності, а також специфіку її здійснення різними суб'єктами, наділеними державно-владними повноваженнями.

² Романова А. С. Ювенальна превенція під час війни: особливості реалізації повноважень. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.04.73>. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/267870/263657>

³ Фіалка М. І. (2020) Кримінологічне дослідження та кримінологічна інформація: сутність змістів та взаємозв'язок між ними. *Вісник Кримінологічної асоціації України* : зб. наук. праць. № 2 (23). 2020. С.112.

Наприклад, під час вивчення основних напрямів діяльності органів прокуратури щодо протидії злочинності, значну увагу питанням кримінологічної діяльності прокурорського корпусу приділив О. Г. Кальман. Як зазначає дослідник, «зміст кримінологічної діяльності прокурора на стадії досудового слідства становлять його дії, пов'язані з реалізацією таких повноважень: участь у виконанні слідчих дій, спрямованих на виявлення й усунення причин та умов, що сприяли вчиненню злочину; надання вказівок слідчому чи органу дізнання щодо виконання слідчих дій, спрямованих на виявлення й усунення причин та умов, які сприяли вчиненню злочину; повернення кримінальної справи слідчому або органу дізнання для проведення додаткового розслідування чи дізнання у зв'язку з невиявленням причин та умов, які сприяли вчиненню злочину; відкликання недостатньо необгрунтованого подання слідчого або органу дізнання»⁴. Питанням кримінологічної роботи співробітників органів прокуратури також займався О. С. Ішук, який підкреслює, що «кримінологічна діяльність — це інтегрована в єдину систему протидії злочинності сукупність функціональних елементів (засобів, форм і видів діяльності), за допомогою яких суб'єкт впливає на фактори злочинності, досягаючи тим самим результативного виконання визначених для органів прокуратури завдань і функцій»⁵.

Характерною особливістю кримінологічної діяльності суб'єктів кримінального судочинства є те, що ця діяльність обмежена чіткими процесуальними строками, які встановлюються в межах кримінального провадження. Водночас кримінологічна профілактика як соціально-правова діяльність не підпорядковується таким часовим обмеженням і здійснюється відповідними суб'єктами на постійній основі. Це означає, що суб'єкти кримінального судочинства діють у межах встановлених термінів, тоді як профілактична діяльність продовжується безперервно, забезпечуючи безстрокове усунення умов, що сприяють скоєнню правопорушень.

Ми погоджуємося із думкою В. Л. Давиденко, що «з погляду системного підходу кримінологічну діяльність суб'єктів кримінального судочинства правомірно розглядати як підсистему кримінального судочинства». Водночас на нашу думку, така кримінологічна діяльність є складовою системи протидії злочинності. Що стосується останньої, то найбільш повне визначення протидії злочинності у фахових дослідженнях наведено О. М. Литвиновим, який визначає її як «особливий інтегрований, багаторівневий об'єкт соціального управління, який складає різноманітна за формами діяльності відповідних суб'єктів, що взаємодіють у вигляді системи різнорідних заходів, спрямованих на пошук шляхів, засобів та інших можливостей ефективного впливу на злочинність з метою зниження інтенсивності процесів детермінації злочинності на всіх рівнях, нейтралізації дії її причин та умов для обмеження кількості злочинних проявів до певного рівня»⁶. Водночас зміст кримінологічної діяльності та її обсяг залежать від повноважень (компетенції) відповідного суб'єкта у протидії злочинності.

Розглядаючи питання особливостей кримінологічної діяльності судово-експертних установ, Н. Є. Філіпенко підкреслює, що її слід визначити як «поетапну діяльність спеціалізованого суб'єкта (державного та/або приватного) кримінального судочинства, яка ґрунтується

and apply the necessary rehabilitation measures in social, legal, psychological and cultural-patriotic areas to them. When considering the features of the criminological activity of juvenile prevention units, the author emphasizes that juvenile technology, as a type of social technology, can be considered as an integrative (interdisciplinary, complex) socio-pedagogical, psychological and legal technology. In some cases, it also covers medical aspects, if this concerns the health problems of a minor. The main elements of juvenile technologies are goal setting, choice of methods of action and evaluation of activity results. The technological approach allows a specialist, using legal, pedagogical, psychological and medical tools, to gradually implement changes in key components, such as needs and motivation, the adolescent's behavioral repertoire, the formation of a sense of responsibility and guilt, the elimination of the causes, conditions and consequences of the crimes committed. This is aimed at achieving the main result — law-abiding behavior. Thus, this approach allows for a comprehensive impact on the personality of a teenager, taking into account all aspects of his behavior and social adaptation. At the same time, «juvenile technology» is an orderly system of criminological measures, based on consistent multidisciplinary cooperation of specialists to provide social, legal, intellectual, physical and cultural impact on a minor who finds himself in difficult life circumstances in order to prevent him from committing offenses, ensuring the harmonious development of the personality, taking into account his age characteristics. It includes such stages as problem diagnosis, choice of solution methods (development of solution technology), problem solving itself and its evaluation, and in some cases these actions can be applied forcibly. This technology allows you to create a holistic approach to the resocialization of minors, ensuring the integration of various specialists in the process of rehabilitation and prevention of offenses.

Keywords: criminological activity, crime prevention, crime prevention, preventive activity, law enforcement agencies, juvenile prevention units, crime, minors.

⁴ Проблеми протидії злочинності : підручник / О. Г. Кальман та ін.; за ред. проф. О. Г. Кальмана. Харків : Вид-во ТОВ фірма «Новасофт», 2010. С. 84–85

⁵ Ішук О.С. Кримінологічна діяльність органів прокуратури : монографія. Харків : Золота миля, 2014. С.323

⁶ Українська кримінологічна енциклопедія/за заг. ред. В. В. Черня, В. В. Сокурєнка; упоряд. О. М. Джуґа, О. М. Литвинов. Харків; Київ : Харк. нац. ун-т внутр. справ; Нац. акад. внутр. справ, Кримін. асоц. України, Золота миля. 2017. С. 562.

Natalia YAZAN

KONZEPT UND INHALT DER KRIMINOLOGISCHEN AKTIVITÄTEN DER JUGENDPRÄVENTION- EINHEITEN

Abstrakt. Der Artikel analysiert wissenschaftliche Quellen, die das Wesen kriminologischer Tätigkeit als Phänomen der Rechtsrealität sowie die Besonderheiten ihrer Umsetzung durch verschiedene Subjekte aufzeigen. Der Autor betont, dass die Wirksamkeit der kriminologischen Arbeit von Jugendpräventionseinheiten maßgeblich von der rechtzeitigen Umsetzung präventiver Maßnahmen abhängt. Besonders wichtig ist dabei die Frühprävention, also das Eingreifen in einem Stadium, in dem die Entstehung abweichenden Verhaltens noch verhindert werden kann. Auch wenn die Prävention bei Minderjährigen eine Priorität darstellt, kann der aktuelle Stand dieser Maßnahmen nicht als ausreichend wirksam angesehen werden. Gründe hierfür sind die geringe Qualität der Koordination der Akteure solcher Aktivitäten, das Fehlen klarer Reaktionsmechanismen sowie die unzureichende Einbindung psychologischer und sozialer Instrumente in der Arbeit mit Kindern und Jugendlichen. Darüber hinaus ist es wichtig, dass Präventionsmaßnahmen umfassend und integriert sind. Dabei sind nicht nur die Strafverfolgungsbehörden, sondern auch Sozialdienste, Schulen, Familien und öffentliche Einrichtungen einzubeziehen, um günstige Bedingungen für die Prävention von Jugendkriminalität zu schaffen. Ohne die entsprechende Aufmerksamkeit für eine frühzeitige Prävention steigt das Risiko einer erneuten Straftat. Daher ist es wichtig, das bestehende System zu verbessern und seine Wirksamkeit sicherzustellen.

Die Studie belegt, dass die kriminologischen Aktivitäten der Jugendpräventionseinheiten im weitesten Sinne als integraler Bestandteil der Strafverfolgungsaktivitäten der Nationalpolizei der Ukraine definiert werden, die eine Reihe von regulatorischen, organisatorischen und verwaltungstechnischen, informationsanalytischen, wissenschaftlichen und methodischen, pädagogischen und Ethische Bereiche der Präventionsarbeit. Aktivitäten zur Ermittlung und Beseitigung (Minimierung) der Ursachen und Bedingungen für die Begehung von Straftaten, zur Identifizierung des jugendlichen Täters sowie des

на визначених засадах, є інтегрованою в єдину систему протидії злочинності та полягає у використанні експертних методів і прийомів для виявлення злочинів та обставин, що сприяють їх вчиненню, а також у розробленні обґрунтованих рекомендацій для правоохоронних органів щодо мінімізації криміногенного впливу цих обставин і здійсненні прогностичного оцінювання щодо поширення окремих видів злочинів»⁷. На її думку, функціонування СЕУ та здійснення ними всього комплексу профілактичної діяльності може охоплювати такі етапи (стадії): 1) попереднє вивчення матеріалів (об'єктів), направлених на експертизу в межах кримінального провадження; 2) безпосереднє дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення; 3) виявлення (встановлення) під час експертного дослідження обставин, що мають значення для профілактики кримінальних правопорушень та запобігання їм; 4) формування інформаційно-аналітичних баз даних криміналістичної та судово-експертної інформації, яка має кримінологічне значення та може бути використана для профілактики правопорушень у майбутньому; 5) формування рекомендацій профілактичного спрямування (конкретні заходи, спрямовані на усунення умов та причин вчинення окремого виду злочину) для правоохоронних органів та інших суб'єктів, залучених до процесу протидії злочинності; 6) обмін кримінологічно-значущою інформацією (механізм вчинення злочину, психологічний портрет імовірного злочинця, обставини, які обумовили чи сприяли вчиненню конкретного злочину), отриманою за результатами експертних і криміналістичних досліджень зі спеціальними суб'єктами кримінологічної діяльності; 7) у межах міжнародного співробітництва здійснення обміну напрацьованими (експертною і криміналістичною інформацією) щодо профілактики окремих злочинів, у тому числі й таких, які мають транснаціональний або транскордонний характер; 8) організація та здійснення контролю за реалізацією профілактичних рекомендацій спеціальними суб'єктами кримінологічної діяльності; 9) удосконалення здійснення кримінологічного прогнозування трансформації злочинності та окремих злочинів»⁸.

Досліджуючи засади кримінологічної діяльності Національної поліції України А. Є. Фоменко визначає, що це «різновид поліцейської діяльності, що являє собою сукупність правомірних дій поліцейських, які мають знання і навички їх застосування у галузі права загалом, та кримінології зокрема, що здійснюються правовими засобами та методами з використанням актуальних кримінологічних технологій в освітній, науковій та практичних формах з метою протидії кримінальним правопорушенням, а також пов'язаних з ними негативними для суспільства явищами, усунення детермінантів вчинення кримінальних правопорушень, з'ясування особи кримінального проступку та злочину, жертви кримінального правопорушення, визначення осіб, які потребують особливого захисту з боку держави та/або реабілітації»⁹.

Теоретичне підґрунтя застосування механізму кримінологічної діяльності органів місцевого самоврядування у сфері протидії злочинності обґрунтовано у дослідженні О. П. Шайтуро. Дослідниця визначила та схарактеризувала організаційні й правові форми, а також методи (переконання, контролю, примусу, економічний, соціальної допомоги) кримінологічної діяльності органів місцевого самоврядування у сфері протидії злочинності; визначила етапи програмування протидії злочинності в діяльності органів місцевого самоврядування, а також індикато-

⁷ Філіпенко Н. Є. Кримінологічна діяльність судово-експертних установ України : монографія. Харків : XXX, 2020. С. 51–52

⁸ Там само.

⁹ Фоменко А.Є. Теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності Національної поліції України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2020. С.13.

ри ефективності реалізації програми протидії злочинності на місцевому рівні; дослідила загальносоціальний, спеціально-кримінологічний та індивідуальний рівні кримінологічної діяльності органів місцевого самоврядування у сфері протидії злочинності¹⁰.

При цьому ми абсолютно погоджуємося із дослідниками, які вважають, що кримінологічна діяльність не може здійснюватися без наявності у суб'єктів кримінологічних компетентностей. Своєю чергою, під кримінологічною компетентністю Т. В. Мельничук розуміє «систему знань, навичок та умінь в галузі теоретичної та практичної кримінології, а також здатність їх результативно застосовувати у професійній діяльності для вирішення конкретних завдань превентивно-безпекового змісту та надання правової та/або кримінологічної оцінки діям чи подіям». До основних компетентностей кримінологічної діяльності вона відносить: «1) моніторинг злочинності із застосуванням навичок кримінального аналізу, використанням новітніх технологій, методик «data mining» тощо для визначення стану злочинності, інтерпретації кримінологічних показників злочинності, встановлення системних, зокрема неочевидних, взаємозв'язків між окремими кримінальними елементами та некримінальною інфраструктурою, що використовується у злочинних схемах; 2) кримінологічний профайлінг (ідентифікація, класифікація і типологізація злочинців і злочинів, складання кримінологічних профілів територіальних одиниць або галузей управління/господарювання); 3) інтегрований кримінологічний аналіз причин та умов злочинності на макрорівні; 4) кримінологічне прогнозування, планування та програмування; 5) кризовий кримінологічний менеджмент; 6) правова та кримінологічна оцінка окремих дій та подій, в тому числі причин та умов їх виникнення, можливостей превентивного впливу, визначення виду та міри відповідальності на індивідуальному рівні; 7) аналіз віктимології злочину, визначення необхідних засобів щодо захисту та поновлення порушених прав; 8) кримінологічний аналіз наслідків злочину, визначення видів та розмірів завданої шкоди та можливостей її відшкодування; 9) навички подання кримінологічно значимої інформації, оцінки її впливу на суспільні настрої; підготовка пресрелізів в межах своєї компетенції для офіційних виступів чи публікацій; 10) кримінологічна експертиза документів (нормативно-правових актів); 11) розробка та застосування кримінологічних критеріїв оцінки ефективності роботи, економічного та ресурсного забезпечення діяльності; 12) узагальнення загроз кримінологічної безпеки, виявлення організаційно-правових проблем її забезпечення, та пошук шляхів вирішення»¹¹.

До другої групи доктринальних джерел нами віднесено дослідження, що стосуються специфічних видів кримінологічної діяльності, таких як кримінологічне прогнозування та кримінологічне планування.

Кримінологічну діяльність можна розглядати як вид професійної діяльності, що спрямована на дослідження феномена злочинності, її детермінант, а також на розроблення ефективних заходів профілактики та мінімізації кількості злочинів. Ця діяльність має тісний зв'язок із профілактичною роботою, оскільки забезпечує останню інформацією для побудови планів (через кримінологічний прогноз) і створення науково-обґрунтованих рекомендацій. Це дозволяє не лише прогнозувати кримінальні загрози, а й забезпечувати системний підхід до їх мінімізації на основі аналітичних даних і передбачення.

Opfers der Straftat. Im engeren Sinne handelt es sich bei den kriminologischen Aktivitäten von Jugendpräventionseinheiten während eines militärischen Konflikts um eine Reihe von Maßnahmen, die von Mitarbeitern von Jugendpräventionseinheiten ergriffen werden, um Verletzungen der Rechte von Minderjährigen, die durch einen militärischen Konflikt verursacht werden, sofort zu verhindern, die Ursachen und Bedingungen von negativen Auswirkungen auf sie und Identifizierung von Minderjährigen, die besonderen Schutz durch den Staat benötigen, und Anwendung der erforderlichen Rehabilitationsmaßnahmen im sozialen, rechtlichen, psychologischen und kulturell-patriotischen Bereich.

Bei der Betrachtung der Besonderheiten der kriminologischen Tätigkeit von Jugendpräventionseinheiten betont der Autor, dass Jugendtechnologie als eine Art Sozialtechnologie als integrative (interdisziplinäre, komplexe) sozialpädagogische, psychologische und rechtliche Technologie betrachtet werden kann. In manchen Fällen werden auch medizinische Aspekte abgedeckt, wenn es um gesundheitliche Probleme des Minderjährigen geht. Die Hauptelemente der Jugendtechnologien sind Zielsetzung, Auswahl von Handlungsmethoden und Bewertung der Aktivitätsergebnisse. Der technologische Ansatz ermöglicht es einem Spezialisten, mithilfe rechtlicher, pädagogischer, psychologischer und medizinischer Instrumente schrittweise Änderungen in Schlüsselkomponenten wie Bedürfnissen und Motivation, dem Verhaltensrepertoire des Jugendlichen, der Bildung eines Verantwortungs- und Schuldgefühls sowie der Beseitigung von die Ursachen, Bedingungen und Folgen begangener Straftaten. Damit soll das Hauptergebnis erreicht werden – gesetzestreu Verhalten. Somit ermöglicht dieser Ansatz eine umfassende Einflussnahme auf die Persönlichkeit des Jugendlichen unter Berücksichtigung aller Aspekte seines Verhaltens und seiner sozialen Anpassung. Gleichzeitig ist die „Jugendtechnologie“ ein geordnetes System kriminologischer Maßnahmen, das auf einer konsequenten multidisziplinären Zusammenarbeit von Spezialisten beruht, um einen sozialen, rechtlichen, intellektuellen, physischen und kulturellen Einfluss auf

¹⁰ Шайтуро О. П. Кримінологічні засади діяльності органів місцевого самоврядування у сфері протидії злочинності : автореф. дис. д-ра. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2019. 32 с.

¹¹ Мельничук Т. В. Формування кримінологічних компетентностей при підготовці фахівців для ДБР. Державне бюро розслідувань: на шляху розбудови : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16 червня 2018 р.). Одеса : Юридична література, 2018. С. 381-382.

einen Minderjährigen zu gewährleisten, der sich in schwierigen Lebensumständen befindet, um ihn zu verhindern von der Begehung von Straftaten, Gewährleistung einer harmonischen Entwicklung der Persönlichkeit unter Berücksichtigung ihrer Altersmerkmale. Dazu gehören Schritte wie die Diagnose des Problems, die Auswahl von Lösungen (Entwicklung einer Lösungstechnologie), die Lösung des Problems selbst und seine Bewertung. In einigen Fällen können diese Maßnahmen auch zwangsweise durchgeführt werden. Diese Technologie ermöglicht einen ganzheitlichen Ansatz zur Resozialisierung Minderjähriger und gewährleistet die Integration verschiedener Spezialisten in den Rehabilitations- und Kriminalpräventionsprozess.

Schlüsselwörter: kriminologische Tätigkeit, Kriminalprävention, Kriminalprävention, präventive Tätigkeit, Strafverfolgungsbehörden, Jugendpräventionseinheiten, Kriminalität, Minderjährige.

Кримінологічне планування, як підкреслює І. М. Даньшин, являє собою «діяльність представницьких органів влади з розроблення цілей, завдань і заходів для подолання злочинності, шляхів, напрямів і засобів вирішення цих завдань, їх нормативного, інформаційного, методичного, ресурсного забезпечення на певний проміжок часу. Воно практично виражається в розробленні та впровадженні системи заходів, спрямованих на розвиток позитивних тенденцій, що виключають, нейтралізують можливість антисуспільної поведінки з боку окремих осіб, які створюють у країні або окремих її регіонах таку обстановку, що ускладнювала б, перешкождала вчиненню злочинів». Також він зазначає, що «кримінологічне планування, складається з таких етапів: а) організаційно-підготовчий етап (визначення основних завдань майбутньої роботи, встановлення строків її виконання, створення робочої групи виконавців, розподіл обов'язків між ними, джерела матеріально-технічного забезпечення); б) інформаційно-аналітичний етап (аналіз кількісно-якісних показників злочинності, вивчення особи злочинців, ознайомлення зі станом попередження злочинів і правопорушень на окремих об'єктах та соціально-економічними умовами на них); в) розробка змісту планованого документа; г) виконання запланованих заходів; г) оцінка одержаних результатів»¹².

Інший погляд щодо розуміння сутності кримінологічного планування представляє Ю.В. Орлов. За його переконанням, «планування кримінологічне — це цілеспрямований процес розробки плану, в якому на основі цілей і завдань протидії злочинності визначаються шляхи та засоби їх вирішення, нормативне, інформаційне, організаційне, методичне й ресурсне його забезпечення на визначений період часу. За своєю суттю воно є функцією управління у сфері протидії злочинності та водночас способом розроблення конкретного управлінського рішення, а сам план — формою такого рішення»¹³.

До схожих висновків приходять й М. Ю. Шуп'яна, яка наголошує, що під «кримінологічним плануванням необхідно розуміти діяльність, пов'язану з розробкою плану, в якому на основі завдань боротьби зі злочинністю визначаються її шляхи та засоби, нормативне, інформаційне, організаційне, методичне й ресурсне забезпечення, а також проміжок часу, протягом якого триватиме виконання плану, та суб'єкти, котрі його виконуватимуть»¹⁴.

Вивчаючи це питання О. М. Литвинов підкреслює, що кримінологічне планування — є «діяльністю, яка спрямована на обробку та аналіз кримінологічної інформації з метою отримання знання про майбутній стан злочинності, окремих її видів і груп, детермінанти злочинності, імовірність вчинення злочину конкретною особою, діяльність щодо запобігання злочинам. Кримінологічне прогнозування, таким чином, розуміється з одного боку як особлива процедура, що входить як стадія до архітекτονіки будь-якого кримінологічного дослідження, з другого — як метод досягнення більш віддалених цілей ніж власне передбачення». До цілей кримінологічного прогнозування професор відносить: «встановлення можливих змін у стані, рівні, структурі, динаміці злочинності в майбутньому; встановлення можливості появи нових видів злочинів та фактичної втрати суспільної небезпечності нині існуючих, а також факторів, що можуть мати вплив на ці процеси; встановлення можливості появи нових видів злочинців; з'ясування імовірності та можливостей вчинення зло-

¹² Даньшин І. Кримінологічне планування заходів протидії злочинності та її прогнозування. Вісник Академії правових наук України. 2004. № 4 (39). С. 146.

¹³ Орлов Ю.В. Планування кримінологічне. Вісник Асоціації кримінального права України. 2016. № 2 (7). С. 358.

¹⁴ Шуп'яна М.Ю. Кримінологічне планування: аналіз основних теоретико-правових аспектів. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2019. № 2. С. 196.

Natalia YAZAN

CONCEPT ET CONTENU DE L'ACTIVITÉ CRIMINOLOGIQUE DES UNITÉS DE PRÉVENTION JUVÉNILE

Résumé. L'article analyse les sources scientifiques qui révèlent l'essence de l'activité criminologique en tant que phénomène de la réalité juridique, ainsi que les spécificités de sa mise en œuvre par divers acteurs. L'auteur a souligné que l'efficacité de l'activité criminologique des unités de prévention juvénile dépend largement de l'application en temps opportun des mesures préventives. La prévention précoce est particulièrement importante, car elle implique une intervention à un stade où il est encore possible d'empêcher la formation de comportements déviants. Malgré le fait que la prévention chez les mineurs soit une priorité, l'état actuel de cette activité ne peut être considéré comme suffisamment efficace. Les raisons en sont la faible qualité de coordination des sujets de ces activités, l'absence de mécanismes clairs de réponse, ainsi que l'implication insuffisante d'outils psychologiques et sociaux pour travailler avec les enfants et les adolescents. En outre, il est important que les mesures de prévention soient globales et intégrées. Cela implique non seulement les services de police, mais aussi les services sociaux, les écoles, les familles et les organisations publiques, ce qui contribuera à créer des conditions favorables pour la prévention de la délinquance juvénile. Sans une attention adéquate à la prévention précoce, les risques de récidive augmentent, ce qui souligne l'importance d'améliorer le système actuel et d'en assurer l'efficacité.

Mots-clés : activité criminologique, prévention de la criminalité, prévention du crime, activité préventive, services répressifs, unités de prévention juvénile, criminalité, mineurs.

чину конкретною особою; забезпечення випереджальною інформацією всіх обставин, що мають суттєве значення для розробки перспективних планів щодо протидії злочинності; забезпечення можливості розроблення загальної концепції протидії злочинності, вибору оптимального шляху розвитку спеціалізованих суб'єктів анти кримінальної діяльності»¹⁵.

За твердженням О. М. Джузи, кримінологічне прогнозування — це «процес наукового передбачення змін тенденцій, кількісних і якісних характеристики злочинності, її детермінантів, особи злочинця, діяльності попередження злочинів у майбутньому, а також перспектив розвитку самої кримінологічної науки»¹⁶.

До третьої групи доктринальних джерел нами віднесені дослідження, що розкривають сутність кримінологічної діяльності через здійснення кримінологічної профілактики.

Відомі вчені Д. Грехем та Т. Беннет у своїй роботі «Стратегії профілактики злочинності в Європі й Північній Америці», виданій у Гельсінкі в 1995 році, досліджують різні підходи до такої діяльності в європейських та північноамериканських країнах. У ній вони аналізують стратегії профілактики злочинів на різних рівнях, наголошували на практиках, які виявилися найбільш ефективними у цих регіонах. Основна увага приділяється профілактичним заходам, спрямованим на зміну середовища, де скоюються злочини, а також на соціальну реінтеграцію правопорушників. Ця праця є важливим джерелом для вивчення порівняльних аспектів профілактики злочинності між різними правовими системами, що дає змогу краще зрозуміти загальносвітові тенденції у кримінальній політиці. Профілактика злочинності визначається дослідниками як «сукупність заходів, що здійснюються з метою мінімізувати можливості та ризики скоєння злочинів». Це може включати як зниження умов для їх здійснення, так і вплив на потенційних правопорушників і населення в цілому¹⁷.

Як підкреслюють українські науковці¹⁸, «кримінологічна діяльність суб'єктів кримінального судочинства, будучи самостійною підсистемою іншої системи більш високого рівня, яка називається кримінальним судочинством, є тісно пов'язаною з кримінологічною профілактикою злочинів, що проводиться поза межами кримінального судочинства. У науковій літературі під кримінологічною профілактикою розуміється сукупність заходів із виявлення та усунення (блокування, нейтралізації) причин, умов та інших детермінант злочинності. Іноді у визначення кримінологічної профілактики додатково вводиться вказівка на діяльність (заходи) коригувального впливу на осіб, які можуть вчинити злочин».

Таким чином змістовний бік кримінологічної діяльності суб'єктів кримінального судочинства і змістовний бік кримінологічної профілактики в цілому збігаються: в обох випадках йдеться про усунення факторів, що детермінують злочинність.

Розбіжність полягає в тому, що у першому випадку діяльність здійснюється в рамках кримінального судочинства (точніше, під час проведення кримінального провадження) і виконується виключно учасниками цього процесу. У другому випадку діяльність не обмежена чітко визначеними рамками, а суб'єктами кримінологічної профілактики можуть бути численні державні органи, громадські організації, посадові особи та громадяни. Це означає, що профілактика злочинності за межами криміналь-

¹⁵ Литвинов О. Кримінологічне планування. Вісник кримінологічної асоціації України. 2018. URL: <https://visnikkau.webnode.com.ua/news/kriminologichne-planuvannya/>

¹⁶ Кримінологія: підручник / за заг. ред. О. М. Джузи. Київ : Юрінком Інтер, 2002. С. 161

¹⁷ Crime Prevention Strategies in Europe and North America. NCJ Number 127134. J Graham. Date Published 1990. Length 193 pages. P. VIII. URL: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/crime-prevention-strategies-europe-and-north-america>

¹⁸ Шевчук Т.А. (2022) До питання про розвиток кримінологічної науки в Україні. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2022. № 4 (99). С. 225-233

Natalia Jazan

**KONCEPCJA I TREŚĆ
DZIAŁALNOŚCI
KRYMINOLOGICZNEJ
JEDNOSTEK PROFILAKTYKI
NIELETNIEJ**

W artykule przeanalizowano źródła naukowe, które ukazują istotę działalności kryminologicznej jako zjawiska rzeczywistości prawnej, a także specyfikę jej realizacji przez różne podmioty. Autor podkreśla, że skuteczność działań podmiotów tych jednostek profilaktyki nieletnich w dużej mierze zależy od terminowego stosowania środków zapobiegawczych. Szczególnie istotna jest wczesna profilaktyka, która polega na interwencji na etapie, gdy można jeszcze zapobiec powstawaniu zachowań dewiantycznych. Mimo że profilaktyka wśród nieletnich jest priorytetem, obecny stan tej działalności nie może być uznany za wystarczająco skuteczny. Przyczyną tego stanu rzeczy jest niska jakość koordynacji podmiotów tych działań, brak jasnych mechanizmów reagowania, a także niewystarczające wykorzystanie narzędzi psychologiczno-społecznych w pracy z dziećmi i młodzieżą. Ważne jest ponadto, aby środki zapobiegawcze miały charakter kompleksowy i zintegrowany. Oznacza to zaangażowanie nie tylko organów ścigania, ale także służb socjalnych, szkół, rodzin i organizacji publicznych, co pomoże stworzyć sprzyjające warunki do zapobiegania przestępczości wśród nieletnich. Jeśli nie zwróci się należytej uwagi na wczesną profilaktykę, ryzyko ponownego popełnienia przestępstwa wzrasta, co podkreśla wagę udoskonalenia obecnego systemu i zapewnienia jego skuteczności.

W badaniu udowodniono, że działalność kryminologiczna jednostek prewencji nieletnich jest szeroko rozumiana jako integralna część działalności organów ścigania Narodowej Policji Ukrainy, która stanowi zespół organów regulacyjnych, organizacyjnych, zarządczych, informacyjno-analitycznych, naukowo-metodycznych, edukacyjno-informacyjnych i innych, niezbędnych do pracy profilaktycznej. Działania mające na celu identyfikację i eliminowanie (minimalizację) przyczyn i warunków popełniania czynów zabronionych, identyfikację nieletniego sprawcy przestępstwa, jak również ofiary przestępstwa. W wąskim znaczeniu działalność kryminologiczna oddziałów prewencji nieletnich w

ного провадження є більш всеосяжною та залучає різноманітні суспільні інститути для досягнення своїх цілей.

Однак слід зазначити, що характеризуючи таку діяльність, науковці акцентують увагу переважно на діях слідчого та інших суб'єктів кримінального судочинства, спрямованих на виявлення причин і умов, що спричинили злочин. Водночас часто ігнорується або недостатньо розглядається важливий аспект, пов'язаний з усуненням цих причин і умов. Це створює прогалину у профілактичних заходах, оскільки дії, спрямовані на усунення чинників, які сприяли скоєнню правопорушення, є невіддільною частиною ефективної кримінологічної профілактики.

Окрему групу досліджень складають роботи, в яких фахівці обґрунтовують думку про те, кримінологічна діяльність суб'єктів профілактичної діяльності поняття досить умовне, а тому може розглядатися у широкому та вузькому значеннях. У широкому розумінні кримінологічна діяльність охоплює всю роботу таких суб'єктів, що проводиться ними з метою профілактики злочинності взагалі, а також спрямовану на вияву та усунення її детермінант, впливу на осіб (як злочинців, так і жертв злочину), а також здійснення інших превентивних заходів, наприклад правового виховання громадян тощо. У вузькому значенні це діяльність окремих суб'єктів щодо виявлення та усунення/мінімізації детермінант злочинності.

У своєму ґрунтовному дисертаційному дослідженні Н. С. Сидоренко зазначає, що «кримінологічну діяльність органів кримінального судочинства України визначено у широкому значенні як складову правоохоронної діяльності, що являє собою сукупність процесуальних, організаційних, управлінських, наглядових, контрольних, інформаційних, аналітичних, експертних, превентивних заходів, що вживаються суб'єктами уповноваженими на виявлення, попередження, припинення, розкриття, розслідування кримінальних правопорушень, а також судовий розгляд кримінальних проваджень з метою виявлення причин і умов вчинення кримінальних правопорушень, їх усунення, з'ясування особи злочинця, а також жертви кримінального правопорушення; у вузькому розумінні — це діяльність сторони кримінального провадження з боку обвинувачення (слідчого, дізнавача, керівника органу досудового розслідування, керівника органу дізнання, прокурора), а також суду та державних судово-експертних установ, яка здійснюється в ході здійснення такого провадження з метою виявлення причин і умов, які сприяли вчиненню злочинів та кримінальних проступків, їх усунення та мінімізації криміногенного впливу»¹⁹.

Наприклад, такі знані українські вчені, як В. Л. Давиденко, О. М. Литвинов, О. О. Титаренко та ін.²⁰, розглядаючи питання змісту та особливостей кримінологічної діяльності окремих суб'єктів кримінального судочинства (слідчого, дізнавача, прокурора, адвоката-захисника, суду, судового експерта та ін.) дійшли висновку, що саме такий поділ є найбільш раціональним та максимально описує зміст їх профілактичної діяльності.

Ми погоджуємося із цією точкою зору та вважаємо, що кримінологічну діяльність підрозділами ювенальної превенції визначено у широкому значенні як складову частину правоохоронної діяльності Національної поліції України, що являє собою сукупність нормативно-правових, організаційно-управлінських, інформаційно-аналітичних, науково-мето-

¹⁹ Сидоренко Н. С. Теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства України: дис. ... д-ра юрид. наук / Спец.12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» (081 — Право). Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2021. С 23-24.

²⁰ Кримінологічна діяльність суб'єктів кримінального судочинства: монографія / за заг. ред. проф. Л. М. Давиденка. Харків: Тимченко, 2011. 214 с.

zastosowane przymusowo. Technologia ta pozwala na holistyczne podejście do resocjalizacji nieletnich, zapewniając integrację różnych specjalistów w proces resocjalizacji i zapobiegania przestępczości.

Słowa kluczowe: działalność kryminologiczna, zapobieganie przestępczości, zapobieganie przestępczości, działalność prewencyjna, organy ścigania, jednostki prewencyjne dla nieletnich, przestępczość, nieletni.

яку намагаються подолати»²³. Видами кримінологічної профілактики, на його думку, є: «а) профілактика випередження (вид запобіжної діяльності спеціалізованих суб'єктів, заснований на прогнозі, що спрямована на недопущення виникнення криміногенних явищ і процесів, які здатні масово формувати злочинну мотивацію); б) профілактика обмеження (запобіжні заходи, що перешкоджають поширенню в країні, регіоні, місті криміногенних явищ, детермінації окремих видів злочинності та формуванню типових рис різних категорій злочинців); в) профілактика усунення (діяльність суб'єктів, яка декримінізує або навіть ліквідує негативні явища та процеси, що детермінують злочинні прояви); г) профілактика захисту (сукупність заходів, що здійснюються з метою ліквідації умов, які сприяють виникненню злочинних проявів, та (опосередковано) анти-суспільних поглядів)».

Спеціально-кримінологічна профілактика спрямована на конкретне недопущення поширення злочинності (має чітко визначену мету) на відміну від індивідуальної профілактики, яка цілеспрямовано діє лише на конкретну особу, а також на відміну від загальносоціальної, яка займається вивченням теоретичних мотивів появи тієї чи іншої злочинності.

Таким чином, кримінологічна профілактика (або спеціально-кримінологічна профілактика²⁴) виступає як спеціальна діяльність, спрямована на виявлення, вивчення детермінант злочинної поведінки та надання на них запобіжного впливу через блокування, мінімізацію або, за можливості, усунення. За критерієм «об'єкт впливу» кримінологічна профілактика поділяється на загальну (стосовно необмеженого кола осіб) і на індивідуальну, яка стосується правопорушників та осіб із девіантною поведінкою.

Вивчивши думки науковців ми вважаємо, що у найбільш загальному вигляді існує дві основні класифікації профілактики злочинності, перша з яких ґрунтується на об'єктах впливу і розділяє профілактику на первинну, вторинну і третинну:

Первинна профілактика зосереджена на фізичному та соціальному середовищі, яке може впливати на можливість вчинення злочину. Це може включати планування, підвищення рівня безпеки в суспільстві або зниження рівня соціальних негараздів в районах.

Вторинна профілактика спрямована на підтримку людей або груп, які мають підвищений ризик стати правопорушниками, наприклад, сімей на межі розпаду, дітей з проблемами в навчанні або підлітків, які ризикують стати безробітними.

Третинна профілактика орієнтована на осіб, які вже вчинили злочин, і має на меті запобігти рецидивам²⁵.

Останнім часом до цієї класифікації додано також увагу до жертв злочинів, які раніше розглядалися лише як свідки або аргументи для суду, але тепер стали важливою частиною профілактичних заходів.

Інша класифікація базується на критерії «напрямки профілактичної діяльності». Відповідно до цього критерію виділяють: соціальну профілактику (соціальна політика); ситуаційне попередження злочинності; попередження злочинності з опорою на населення.

²³ Голина В.В. Кримінологическая профилактика, предотвращение и пресечение преступлений : учеб. пособие. Киев, 1989. С. 7.

²⁴ Див. докладніше: Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3-х кн. Київ : Видавничий дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.; Йосипів А.О. Загальносоціальна, спеціально-кримінологічна та індивідуальна профілактика злочинності: правові аспекти. *Науковий вісник Львівськ. держ. ун-ту внутр. справ*. Серія «Юридична». 2010. № 1. С. 315–324. та ін.

²⁵ Trenczek T. Kriminalpräventive Raete als Ausgangspunkt fuer eine uebergreifende Kooperation — Herausforderungen fuer eine moderne Jugendhilfe // Vernunft statt Haerte: Anforderungen an eine praeventive Arbeit zu Gewalt und Aggression. AJS, Koeln/Krefeld. Juli. 1998.

Організація профілактики злочинності неповнолітніх на соціальному рівні вимагає формування соціальної політики, орієнтованої на створення необхідних умов для реалізації наступних напрямків діяльності інститутів соціального контролю.

1. Вдосконалення законодавства: усунення соціально-неадекватних норм; зміна заходів запобігання за деякі дії.

2. Посилення громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів, особливо у сфері винесення та виконання покарання щодо неповнолітніх.

3. У галузі охорони здоров'я населення такими напрямками повинні стати: розробка та впровадження програм захисту людей з фізичними та психічними вадами з метою їх повноцінної інтеграції в суспільство (особливо дітей); широка пропаганда здорового способу життя в засобах масової інформації, популяризація знань про шкоду алкоголю та наркотиків, створення консультаційних центрів при поліклініках та школах; створення умов для розвитку всіх форм лікування алкохолізму та наркоманії (комерційних і некомерційних).

4. У сфері освіти: включення до шкільних програм курсів з навчання навичкам здорового і безпечного життя, самозахисту, підвищенню соціальних кваліфікацій; запобігання насильству та знушенням у школі (наприклад, у Франції для цього залучають безробітних випускників шкіл, які отримують статус вихователів-помічників і допомагають зменшити кількість бійок і насильства в школах, забезпечують безпеку на шляху до школи та назад, допомагають учителям у проведенні позакласних заходів); об'єднання інтересів сім'ї та школи (наприклад, така програма в США передбачає навчання батьків, уроки спілкування для дітей, контроль на дитячих майданчиках, створення телефонної лінії «сім'я — школа»; результатом цих заходів є скорочення проявів агресії та хуліганської поведінки серед підлітків); створення спеціальних служб допомоги учням: консультації з питань куріння, вживання алкоголю та наркотиків, сексуальних стосунків, вирішення конфліктів, допомога тим, хто відстає у навчанні; проведення заходів, спрямованих на реалізацію творчого потенціалу дитини: конкурси, свята, олімпіади з навчальних предметів, спільні виїзди на природу, шефство старших над молодшими тощо; виявлення обдарованих дітей із малозабезпечених сімей та їх підтримка (матеріальна та психологічна) у здобутті освіти (створення опікунських фондів, стипендій, пошук спонсорів); розширення мережі безплатних гуртків за інтересами та спортивних секцій.

5. Формами превентивного впливу на криміногенні фактори на рівні сім'ї є: широке використання гнучких графіків роботи або часткової зайнятості для жінок, які мають дітей, оскільки неувважність батьків до своїх дітей є одним із найсильніших факторів, що впливають на девіантну поведінку дітей; удосконалення системи пренатального та постнатального обслуговування з метою зменшення (або усунення) випадків патологічної вагітності, родових і післяродових травм у дітей; навчання батьків педагогічним навичкам, створення консультаційних служб і телефонів довіри; підвищення якості роботи дошкільних закладів, програми яких мають бути орієнтовані насамперед на розвиток пізнавальних здібностей дітей та їх соціальну адаптацію; розробка та реалізація програм підтримки

сімей в умовах соціальної дезадаптації та стресових ситуаціях (наприклад, сімей вимушених переселенців).

6. Соціальна політика в галузі міського благоустрою включає: розширення житлового будівництва та прискорення ремонтних робіт; програми розв'язання проблем бездомних; поліпшення архітектурного дизайну; використання «зелених поясів» для зменшення середньої щільності населення; проектування та будівництво місць для відпочинку, ігрових і спортивних майданчиків; поліпшення роботи громадського транспорту тощо.

7. Щодо молоді основними напрямками соціальної політики є: запобігання безпритульності (наприклад, створення спеціальних молодіжних центрів за типом гуртожитків, де молоді люди можуть отримати притулок і консультації щодо примирення з батьками, працевлаштування, вирішення конфліктів тощо); створення умов для самоорганізації молоді в безкоштовних клубах за інтересами в житлових кварталах; розробка програм професійної орієнтації та навчання молоді з подальшим працевлаштуванням.

Розробка і реалізація програм соціальної політики з профілактики злочинності не може бути здійснена якимось одним міністерством або відомством. Країни Західної Європи та Північної Америки накопили значний досвід у цій проблематиці, який, безсумнівно, може бути корисним і для України. У різні періоди в цих країнах створювалися різні моделі координації діяльності відповідних органів щодо попередження злочинності, але найбільш успішною вважається система, що склалася у Франції. На чолі французької системи профілактики стоїть Національна рада (до якої входять представники всіх зацікавлених міністерств), що курирується міністром у справах міст. На регіональному рівні здійснення національної політики в галузі попередження злочинності здійснюють Ради з профілактики злочинності (вони так називаються, хоча їх діяльність спрямована також на інші форми девіантної поведінки). Ці Ради очолюють головні адміністратори департаментів. На місцевому рівні відповідальність за реалізацію превентивної політики покладено на Комунальні ради. Така організація полегшує обмін інформацією та координацію політики як по горизонталі — між місцевими органами та громадськістю, так і по вертикалі — між місцевими органами влади, громадськістю з одного боку та центральним урядом з іншого. Наприклад, «Стратегія запобігання молодіжній злочинності» району Вілле-Сен-Мішель-Парк-Екстеншн підкріплює конкретні заходи, що вживаються районом для боротьби з насильством, яке вчиняють і з яким стикаються молоді люди. У 2021 році район провів поглиблений аналіз і доручив Міжнародному центру з попередження злочинності (CIPC) провести заходи з вирішення проблем. Для того, щоб виявити причини проблем насильства серед молоді в районі та надати рекомендації, CIPC проконсультувався з понад 25 партнерами (громадськими організаціями, районними відділами

поліції, школами). Саме на основі виявлених причин та рекомендацій, наданих експертами CIPC з питань запобігання насильству, район розробив свою Стратегію запобігання молодіжній злочинності. Сотні тисяч доларів були виділені на фінансування численних проєктів партнерських організацій, які підтримують молодь у віці від 12 до 25 років у районі. Зокрема, вони дозволяють запровадити фізичні та культурні заходи, придбати додаткове обладнання для молоді, найняти консультантів та надати підтримку для покращення соціальної інтеграції молодих людей²⁶.

²⁶ Stratégie jeunesse en prévention de la criminalité. URL: <https://montreal.ca/articles/strategie-jeunesse-en-prevention-de-la-criminalite-de-vsp-28680>

Особливе значення надається ранній профілактиці. Це найкоротший період, протягом якого у поведінці суб'єкта з'являються ознаки девіації. Своєчасне запобіжне втручання значно підвищує ймовірність досягнення профілактичного ефекту, що дозволяє відстрочити або навіть усунути можливість скоєння злочину.

На нашу думку, рання профілактика є запобіжним впливом на осіб із девіантною поведінкою, які мають схильність до правопорушення. Своєчасне прийняття превентивних заходів дозволяє коригувати поведінку ще до того, як виникне кримінальна загроза, що допомагає усунути соціальну девіацію.

Як методи профілактичного впливу використовують переконання, допомогу та заохочення правосвідомої поведінки. Таким чином, діяльність суб'єкта профілактики правопорушень полягає у виявленні, дослідженні та вивченні початкових ознак девіантної поведінки, складанні прогнозів щодо тенденцій соціалізації особистості, а також у запобіжному впливі як на самих осіб, так і на їх найближче оточення.

Статистичні дані свідчать про те, що, як і раніше, залишається актуальною проблема злочинності за участю неповнолітніх і проти них. Так, обліковано кримінальних правопорушень стосовно дітей — 4073; неповнолітніми або за їх участю — 1449²⁷. З наведених даних випливає, що існуючі нині заходи профілактики злочинів неповнолітніх і проти неповнолітніх усе ще недостатньо ефективні. Саме тому, на вимогу сучасних соціальних викликів (як традиційних: пияцтво, наркоманія, агресія з боку рідних, так і новітніх: збройна агресія проти України, захоплення територій, руйнування житла та соціальної інфраструктури, напруженість у родині або переїзд у нове місце тощо), з'являються нові ювенальні технології, які дозволяють створити цілісний підхід до підтримки й допомоги неповнолітнім, які опинилися у складних життєвих обставинах, поліпшує ресоціалізацію підлітків, по відношенню до яких вчинялися акти насилля, забезпечуючи впровадження різних спеціалістів у процес реабілітації та попередження правопорушень. Вони базуються на глибокому розумінні вікових особливостей неповнолітніх.

Застосування ювенальних технологій щодо неповнолітніх, що спираються на багаторічну позитивну практику, значно сприяє проведенню своєчасних превентивних заходів. Такі технології включають реабілітаційні програми, виховні заходи та соціальну підтримку, спрямовану на корекцію поведінки неповнолітніх правопорушників. Головна мета полягає в запобіганні повторним правопорушенням через позитивну соціалізацію та інтеграцію неповнолітніх у суспільство. Нажаль в українській ювеналістиці поняття «ювенальних технологій» відсутнє. Тому коротко зупинимось на цьому.

Ювенальні технології є невід'ємною частиною більш великого комплексу суспільно необхідної соціальної роботи (т.з. технологій в соціальній сфері). У свою чергу, «технологія в соціальній сфері — це система методів, засобів і підходів, які використовуються для ефективного вирішення соціальних проблем, надання соціальних послуг або впровадження програм соціальної підтримки. Соціальні технології допомагають покращити умови життя населення, сприяють соціальній адаптації різних верств суспільства, а також вирішують питання соціального захисту та профілактики девіантної поведінки»²⁸.

Основні елементи технології в соціальній сфері включають:

Соціальне планування — визначення стратегії вирішення соціальних проблем, включаючи аналіз потреб, постановку цілей та вибір ефективних методів впливу.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) — використання ІКТ для покращення доступу до соціальних послуг, взаємодії з громадянами, управління соціальними програмами.

Соціальна робота — систематичне впровадження комплексних заходів із соціальної підтримки різних груп населення, включаючи консультування, реабілітацію та навчання.

Аутріч-програми — технології залучення соціально вразливих груп населення для їх підтримки, попередження соціальних ризиків та підвищення якості життя.

²⁷ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-серпень 2024 року. URL: <https://gp.gov.ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

²⁸ Шахрай В.М. Технології соціальної роботи. Навч. посіб. К. : Центр навчальної літератури, 2006. 464 с

Моніторинг та оцінка — технологія постійного спостереження за результатами соціальних програм, їх оцінка та корекція для підвищення ефективності.

Технології в соціальній сфері спрямовані на створення умов для розвитку соціальної інклюзії, підтримки вразливих груп населення та вирішення ключових соціальних проблем.

Виходячи із наведеного, на нашу думку, ювенальна технологія, як вид соціальної технології, може розглядатися як інтегративна (міждисциплінарна, комплексна) соціально-педагогічна, психологічна та правова технологія. В окремих випадках вона також охоплює медичні аспекти, якщо це стосується проблем здоров'я неповнолітнього. Основними елементами ювенальних технологій є постановка цілей, вибір методів дії та оцінка результатів діяльності. Технологічний підхід дозволяє фахівцю, використовуючи юридичні, педагогічні, психологічні та медичні інструменти, поетапно реалізовувати зміни в ключових компонентах, таких як потреби та мотивація, поведінковий репертуар підлітка, формування почуття відповідальності та вини, усунення причин, умов та наслідків скоєних злочинів. Це спрямоване на досягнення основного результату — правослужняної поведінки. Таким чином, цей підхід дозволяє забезпечити комплексний вплив на особистість підлітка, враховуючи всі аспекти його поведінки та соціальної адаптації.

Такий підхід також відкриває простір для розвитку міждисциплінарних практик профілактики правопорушень серед неповнолітніх, а також роботи з дітьми, які потерпають від насильства. Тому основним завданням ювенальних технологій є не тільки вирішення правових питань, але й ресоціалізація неповнолітніх правопорушників, з метою запобігання рецидивам і повернення до нормального життя.

Саме тому ювенальні технології можуть поділятися на декілька напрямів, залежно від їхніх цілей та характеру: кримінально-правові, кримінально-процесуальні, кримінально-виконавчі, соціально-реабілітаційні та виховно-педагогічні. Наприклад, у рамках кримінального судочинства ювенальні технології включають спеціалізацію суддів у справах щодо неповнолітніх, кваліфікацію в сфері права, дитячої психології та педагогіки, а також спеціалізацію працівників судової системи. Спираючись на це можна стверджувати, що в основу формування принципів ювенальної превенції можуть бути покладені загально-профілактичні принципи, такі як: законність, демократизм, гуманне ставлення до неповнолітніх, індивідуальний підхід, державна підтримка та відповідальність посадових осіб. Однак, на нашу думку, вони не включають такий важливий принцип, як «компетентність при здійсненні профілактики», який має вирішальне значення, особливо коли йдеться про дітей та їхнє найближче оточення, в першу чергу сім'ю. Цей підхід підкреслює важливість професійної підготовки й спеціальних знань у профілактичній роботі з дітьми, щоб забезпечити ефективну підтримку та запобігання правопорушенням серед неповнолітніх.

Отже, можна стверджувати, що «ювенальна технологія» — це впорядкована система кримінологічних заходів, заснована на послідовній багатопредметній кооперації фахівців для забезпечення соціального, правового, інтелектуального, фізичного та культурного впливу на неповнолітнього, який опинився у скрутних життєвих обставинах з метою профілактики вчинення ним правопорушень, забезпечуюча гармонійний розвиток особистості з урахуванням її вікових особливостей. Вона включає такі етапи, як діагностика проблеми, вибір способів вирішення (розробка технології вирішення), саме вирішення проблеми та його оцінка, причому в деяких випадках ці дії мо-

жуть застосовуватися примусово. Ця технологія дозволяє створити цілісний підхід до ресоціалізації неповнолітніх, забезпечуючи інтеграцію різних спеціалістів у процес реабілітації та попередження правопорушень.

Використовуючи весь доступний арсенал ювенальних технологій та співпрацюючи з іншими фахівцями, співробітники підрозділів ювенальної превенції здійснюють кримінологічну діяльність.

Conclusions. Узагальнення вищевикладеного дає змогу зазначити наступне:

1. Ефективність кримінологічної діяльності підрозділів ювенальної превенції значною мірою залежить від своєчасного застосування профілактичних заходів. Особливу важливість має рання профілактика, яка передбачає втручання на етапі, коли ще можна запобігти формуванню девіантної поведінки. Незважаючи на те, що профілактика серед неповнолітніх є пріоритетом, нинішній стан цієї діяльності не може вважатися достатньо результативним. Причинами цього є низька якість координації суб'єктами такої діяльності, відсутність чітких механізмів реагування, а також недостатнє залучення психологічних та соціальних інструментів для роботи з дітьми та підлітками. Крім того, важливо, щоб заходи з профілактики були комплексними та інтегрованими. Це означає залучення не лише правоохоронних органів, а й соціальних служб, шкіл, сімей, громадських організацій, що допоможе створити сприятливі умови для попередження правопорушень серед неповнолітніх. Без належної уваги до ранньої профілактики ризики повторних правопорушень зростають, що підкреслює важливість вдосконалення існуючої системи та забезпечення її дієвості.

2. Ювенальні технології мають виражений превентивний характер, оскільки їх основною метою є профілактика правопорушень серед неповнолітніх і сприяння їхній соціалізації. Ці технології включають комплекс дій, спрямованих на виправлення негативних моделей поведінки у дітей і підлітків до того, як вони стануть серйозною загрозою для суспільства або самих неповнолітніх.

Ці висновки спрямовані на посилення ефективності профілактики злочинності серед неповнолітніх та створення соціально орієнтованої системи ювенальної превенції.

References

- Crime Prevention Strategies in Europe and North America. NCJ Number 127134. J Graham. Date Published 1990. Length 193 pages. P. VIII. <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/crime-prevention-strategies-europe-and-north-america>
- Dan'shyn, I. (2004). Kryminolohichne planuvannya zakhodiv protydyi zlochynnosti ta yiyi prohnouzuvannya. *Visnyk Akademiyi pravovykh nauk Ukrainy*. № 4 (39). С. 145-152. [in Ukrainian]
- Fialka, M. I. (2020). Kryminolohichne doslidzhennya ta kryminolohichna informatsiya: sutnist' zmistiv ta vzayemozv'yazok mizh nymy. *Visnyk Kryminolohichnoyi asotsiatsiyi Ukrainy* : zb. nauk. prats'. № 2 (23). 2020. С. 109-120. [in Ukrainian]
- Filipenko, N. YE. (2020). Kryminolohichna diyal'nist' sudovo-ekspertnykh ustanov Ukrainy: monohrafiya. Kharkiv. 392 s.
- Fomenko, A. YE. (2020). Teoretyko-prykladni zasady kryminolohichnoyi diyal'nosti Natsional'noyi politysiy Ukrainy : avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk: 12.00.08. Kharkiv. 32 c. [in Ukrainian]
- Golina, V. V. (1989). Kriminologicheskaya profilaktika, predotvrashcheniye i presecheniye prestupleniy : ucheb. posobiye. Kyev [in Ukrainian]
- Ishchuk, O. S. (2014). Kryminolohichna diyal'nist' orhaniv prokuratury : monohrafiya. Kharkiv : Zolota mylya. 366 c. [in Ukrainian]
- Kikalishvili, M. V. (2019). Prottydiya zlochynnosti: problemy praktyky ta naukovy-metodychne zabezpechennya. *Pivdenoukrayins'kyj Pravnychyj Chasopys*. 3-2019. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2019/3/18.pdf>. [in Ukrainian]
- Kryminolohichna diyal'nist' sub'yektiv kryminal'noho sudochynstva: monohrafiya / za zah. red. prof. L.M. Davydenka. Kharkiv : Tymchenko, 2011. 214 c. [in Ukrainian]
- Kryminolohiya: pidruchnyk / za zah. red. O. M. Dzhuzhy. Kyiv : Yurinkom Inter, 2002. 414 c. [in Ukrainian]

- Lytvynov, O. (2018). Kryminolohichne planuvannya. Visnyk kryminolohichnoyi asotsiatsiyi Ukrainy. URL: <https://visnikkau.webnode.com.ua/news/kriminologichne-planuvannya/> [in Ukrainian].
- Meľnychuk, T. V. (2018). Formuvannya kryminolohichnykh kompetentnostey pry pidhotovtsi fakhivtsiv dlya DBR. Derzhavne byuro rozsliduvan': na shlyakhu rozbudovy : mater. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Odesa, 16 chervnya 2018 r). Odesa : Yurydychna literatura. C. 379-383. [in Ukrainian]
- Orlov, YU. V. (2016). Planuvannya kryminolohichne. *Visnyk Asotsiatsiyi kryminal'noho prava Ukrainy*. № 2 (7). C. 358-360. [in Ukrainian]
- Problemy protydyi zlochynnosti : pidruchnyk / O. H. Kal'man ta in.; za red. prof. O. H. Kal'mana. Kharkiv : Vyd-vo TOV firma «Novasoft», 2010. 352 c. [in Ukrainian]
- Romanova, A. S. Yuvenal'na preventsiya pid chas viyny: osoblyvosti realizatsiyi povnovazhen'. *Elektronne naukovе vydannya «Analitychno-porivnyal'ne pravo znavstvo»*. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.04.73>. <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/267870/263657> [in Ukrainian].
- Shakhrai, V. M. (2006). Tekhnolohiyi sotsial'noyi roboty. Navchal'nyy posibnyk. K. : Tsentr navchal'noyi literatury. 464 c. [in Ukrainian].
- Shayturo, O. P. (2019). Kryminolohichni zasady diyal'nosti orhaniv mistsevoho samovvryaduvannya u sferi protydyi zlochynnosti : avtoref. dys. d-ra. yuryd. nauk: 12.00.08. Kharkiv. 32 c. [in Ukrainian].
- Shevchuk, T. A. (2022). Do pytannya pro rozvytok kryminolohichnoyi nauky v Ukraini. *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu vnutrishnikh sprav*. 2022. № 4 (99). C. 225-233. [in Ukrainian].
- Shup'yana, M. YU. (2019). Kryminolohichne planuvannya: analiz osnovnykh teoretyko-pravovykh aspektiv. *Aktual'ni problemy vitchyznyanoyi yurysprudentsiyi*. № 2. C. 196.
- Stratégie jeunesse en prévention de la criminalité. URL: <https://montreal.ca/articles/strategie-jeunesse-en-prevention-de-la-criminalite-de-vsp-28680> [in Ukrainian]
- Sydorenko, N. S. (2021). Teoretyko-prykladni zasady kryminolohichnoyi diyal'nosti orhaniv kryminal'noho sudochynstva Ukrainy. Dnipropetrovs'kyy derzhavnyy universytet vnutrishnikh sprav, Dnipro. 452 c. [in Ukrainian].
- Trenczek, T. (1998). Kriminalpraeventive Raete als Ausgangspunkt fuer eine uebergreifende Kooperation – Herausforderungen fuer eine moderne Jugendhilfe // Vernunft statt Haerte: Anforderungen an eine praeventive Arbeit zu Gewalt und Aggression. AJS, Koeln/Krefeld. Juli.
- Ukrayins'ka kryminolohichna entsyklopediya/za zah. red. V. V. Chernyeya, V. V. Sokurenka; uporyad. O. M. Dzhuzha, O. M. Lytvynov. Kharkiv; Kyiv: Khark. nats. un-t vnutr. sprav; Nats. akad vnutr. sprav, Krymin. asots. Ukrainy, Zolota mylya. 2017. 804 c. [in Ukrainian]
- V Ukraini pidrakhuvay, skil'ky ditey vykraly rosiys'ki okupanty. URL: <https://www.unian.ua/war/viyna-v-ukrajini-2022-nazvano-kilkist-ditey-yakih-rf-siloyu-vivezla-12032760.html> [in Ukrainian].
- Yedyny zvit pro kryminal'ni pravoporushennya za sichen'-serpen' 2024 roku. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareystrovani-kryminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> [in Ukrainian]
- Yosypiv, A. O. (2010). Zahal'nosotsial'na, spetsial'no-kryminolohichna ta indyvidual'na profilaktyka zlochynnosti: pravovi aspekty. *Naukovyy visnyk L'vivs'k. derzh. un-tu vnutr. sprav. Seriya «Yurydychna»*. № 1. C. 315-324. [in Ukrainian]
- Zakalyuk, A. P. (2007). Kurs suchasnoyi ukrayins'koyi kryminolohiyi: teoriya i praktyka : u 3-kh kn. Kyiv : Vydavnychyy dim «In Yure». Kn. 1 : Teoretychni zasady ta istoriya ukrayins'koyi kryminolohichnoyi nauky. 424 c. [in Ukrainian]

Received by Editorial Board: 07.12.2024

Suggested Citation:

Язан, Н. (2024). Поняття та зміст кримінологічної діяльності підрозділів ювенальної превенції. *Архів кримінології та судових наук*. 2 (10). 153-168. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.10.2024.13>